

ВІЗУАЛЬНІ КОДИ В ДИЗАЙН-ОСВІТІ

Чирва О.Ч., канд. пед. наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. В статті робиться спроба проаналізувати візуальні коди як дидактичний засіб дизайн-освіти та окреслити напрямки досліджень щодо оптимального їх використання у підготовці фахівців різних напрямків дизайн-діяльності.

Ключові слова: мистецтво, дизайн, візуальні коди, стратегії дизайн-діяльності.

Аннотация. Чирва Е.Ч. Визуальные коды в дизайн-образовании. В статье делается попытка проанализировать визуальные коды как дидактическое средство дизайн-образования и наметить направления исследований относительно оптимального их использования в подготовке специалистов разных направлений дизайн-деятельности.

Ключевые слова: искусство, дизайн, визуальные коды, стратегии деятельности дизайна.

The summary: Chirva O. Visual codes in design-education. In the article is given it a shot to analyze visual codes as didactics mean of design-education and to set directions of researches in relation to optimum their use in preparation of specialists of different directions of design-activity.

Key words: art, design, visual codes strategies of activity of design.

Постановка проблеми. Потреба суспільства у «інноваційній людині», на яку зауважував В.Кремінь, спрямовує дослідників до розгляду методології освіти, як чиннику інноваційної діяльності людини у різних сферах життя. Становлення інноваційної особистості залежить від засвоєння поряд з культурами раціонального та художньо-образного мислення, синкретичних пізнавально-творчих стратегій, які спрямовані на практичну діяльність, тобто мають дизайнерську спрямованість. Набуття художньо-проектної культури виявляється особливо важливим для майбутніх фахівців в галузі мистецької освіти. Сучасні вимоги створюють передумови структурних змін в підготовці професійних кадрів та реорганізації художньо-освітньої системи, відіграють стимулюючу роль у розробці нових підходів до організації навчання художнім дисциплінам, пошуку оптимальних засобів впливу на становлення творчої особистості.

Візуальні коди виступають головними засобами в освіті пластичним мистецтвам. Якість навчального процесу залежить від оптимального застосування візуальних кодів і потребує їх розгляду як дидактичної категорії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій доводить актуальність та недостатню розробленість означеної проблеми. Підґрунтям досліджень виступають теоретичні досягнення в галузях: естетики (семіотичні дослідження Басіна, М.Бусева, Б.Успенського Ю.Лотмана, Р.Барта, О.Нестерова, Г.Щедровицького; герменевтичні підходи І.Суліма, П.Гайденко, Є.Громова, Ю.Борева); візуальної комунікації (Г.Бренькової, О.Генісарецького, Г.Воробйова, В.Стрельченко, С.Хан-Магомедової, О.Черневич); психології (Е.Ільєнкова, Ю.Степанова, Б.Ломова, М.Гамезо, М.Тутушкіна, Н.Салмініої Н.), педагогіки (Л.Бичкової, О.Газман, М.Кларина, Л.Масол, С.Ничкало).

Метою статті є спроба проаналізувати візуальні коди як дидактичний засіб дизайн-освіти та окреслити напрямки досліджень щодо оптимального їх використання у підготовці фахівців різних напрямків дизайн-діяльності.

Стаття виконана за планом НДР КДПУ.

Результати дослідження доводять, що художній образ в сучасному інформаційному суспільстві все більше набуває якості візуального художнього тексту, який здатен миттєво передавати цілісну інформацію і породжувати естетичні відчуття. За визначенням А.Мещанінова художній образ – «носіє специфічної художньої інформації, завдяки ньому в акті мистецтва відбувається передача художньо усвідомлених смислів та цінностей» [4, 218].

Важливим виявляється усвідомлення художнього образу як складової візуально-комунікативної, діалогової системи, зі складною структурою і

загальними культурологічними принципами існування. Освіта має запропонувати таку організацію навчання, яка б забезпечила усвідомлення багатозначності візуального художньо-проектного твору як засобу, процесу і результату візуальної комунікації.

Візуальні мистецтва сучасності представляють синтетичну художньо-проектну творчу діяльність, яка спрямована на художнє сприйняття, свідому інтерпретацію, моделювання та відображення у візуальних структурах ціннісних смислів сучасного світу. Художня інформація передається завдяки: – впорядкуванню візуальних кодів як виразних знаково-символічних засобів; – організації семіотичної структури візуального тексту;

- забезпеченню відповідності стратегій візуального мислення та художньої інтерпретації автора-митця та співавтора-глядача.

З'являється потреба семіотичного підходу до розгляду художнього твору та дослідження системи педагогічних умов щодо цілеспрямованих впливів на становлення візуальної культури особистості, розвитку здібностей до свідомого оперування візуальними кодами, сприйняття та утворення візуальних художніх моделей-текстів.

Зміст художньої освіти має органічно поєднувати досвід і надбання головних напрямків естетичної науки художньої та проектної практики, а саме забезпечити: становлення культури візуального сприйняття та мислення особистості (суб'єктивні, психологічні засади сприйняття та інтерпретації візуальних кодів); знання та вміння щодо цілеспрямованого застосування закономірностей образотворчої та проектної діяльності у створенні візуальних текстів; засвоєння основ семіотичних знань та комунікативних вмінь (усвідомлення комунікативної, діалогової природи мистецтва, візуальних творів як знаково-символічних систем з різною структурою та призначенням).

На сьогодні мистецька освіта потребує чіткого визначення педагогічно значимих характеристик візуальних творів, структурних одиниць – візуальних кодів та принципів їх контекстуального поєднання, виявлення суб'єктивних типів візуального мислення та визначення можливостей використання візуальних кодів у розкритті і становленні творчого потенціалу особистості.

Код розглядається дослідниками як семіотичний метод сприйняття, аналізу та створення структур і водночас як сама семіотична структура. Тобто розуміються не як окремі знаки або системи знаків, а як самостійні семіотичні цілісності.

Універсальність художнього методу та візуальних кодів виявляє спорідненість дизайну та образотворчого мистецтва. Натомість теорія образотворчого мистецтва більше уваги приділяє розробці внутрішнього, композиційно-структурного (технологічно-мовного) аспекту зображення, а теорія дизайну акцентує функціонально-прагматичний, комунікативний аспект формо та смислоутворення. Пізнавальна і творча діяльність людини працює на рівні смислоутворення, які залежать від комунікативних характеристик. Обмін смислами, а не композиційними

(структурно-упорядкованими) значеннями визначає творчий характер візуального тексту.

Перенесення уваги з композиційних побудов художнього твору до закономірностей його функціонування дозволяє розглядати проблеми смислоутворення та визначення дидактичних умов ефективного використання візуальних кодів у становленні творчої особистості. Свідомість (за О.Генісарецьким) «працює» зі смислами, досвідом переживань та «мислечуттів». Інтонуюча свідомість відтворюючи «матриці-моделі» створює феномени культури – теж своєрідні матриці, за якими безперервно відтворюється людина, моделюється та чи інша структура свідомості. Усвідомлення цих форм трансляції досвіду свідомості та їх антропологічної варіативності може надати можливість більш ефективно рухатися шляхами самопізнання та «внутрішньої роботи» Людини що розвивається. Дослідження візуальних форм «трансляції свідомості» у художньо-проектних творах, аналіз типології та використання візуальних кодів у комунікативних процесах дозволить, на нашу думку, значно збагатити та оптимізувати процес підготовки фахівців дизайнерських спеціалізацій на мистецьких факультетах педвузів.

Художній образ у семіотичному аспекті є засобом смислової комунікації – естетичним знаком (кодом), що існує у іпостасях твору та сприйняття. Доки образ існує в уяві художника, він є «мисленевим кодом людських переживань» [1, с.132]. Втілені у матеріалі художні або проектні смисли стають образом-твором (візуальним текстом). В.П.Бранський підкреслює, що художній твір є «виразна матеріальна модель, що має символічний характер» [1, с.133]. Тобто художній образ-твір має знакову форму. Дослідники доводять, що всяке зображення, будь то природна, наочна або геометрична форми, є візуальним кодом емоційно-ціннісних відносин, який грає роль посередника в процесі спілкування автора з глядачем, споживачем. Але «предметом спілкування між автором і споживачем твору є не саме зображення, а сенс та зміст, які мають пережитися в процесі цього спілкування» [3, с.15]. Тому зв'язок між тим, що зображено, і тим, що хотів відобразити художник, далеко не однозначний. З цього боку образ виявляється фактом уявного буття; кожного разу він знову реалізується в уяві адресата, який володіє «ключем», культурним «кодом» до його змісту.

Створення нових візуальних кодів та гармонійних цілісних художніх структур визначає метод. Тому важливим стає розгляд суті художнього методу з семіотичної точки зору [2, с.249]. Семіотичний підхід дозволяє виділити типи художнього методу, які відповідають способам створення знакової форми художніх і дизайнерських образів, і конкретизувати художній метод на рівні методів формоутворення в мистецтві і дизайні. Виділяються такі види знакової форми художніх і дизайнерських образів: *іконічний*, *індекс* і *символ*. Художні образи-твори мають форми, відповідні цим значенням знаків. Тому розрізняють образотворчі, асоціативні і абстрактні (символічні) знакові форми художніх і предметних образів.

Під образотворчими формами візуальних кодів розуміються такі, що подібні природним або наочним формам. Асоціативні (схемні, абстраговані)

коди – умовні, інтерпретовані, що віддалено нагадують природні та наочні форми. До абстрактних кодів дослідники відносять зовсім умовні форми, які не мають нічого схожого з природними образами. У дизайні використовуються переважно символічні і асоціативні кодові форми. А ось іконічні коди відносяться до розряду специфічних, кічевих, епатажних форм. Відповідно до видів візуальних кодів, художній метод в мистецтві і дизайні визначає типи художньо-проектних стратегій: предметну (наочну), предметно-геометричну та безпредметну (абстрактну або геометричну).

Предметна художня стратегія в мистецтві означає спосіб кодування відчуттів, емоцій, переживань у формах живої і неживої природи та має назву образотворчої. На ній побудовано все класичне мистецтво і відповідно академічна школа, яка залишається основою навчання в мистецькій освіті. У традиційному мистецтві художній образ – знак (іконічний, або умовний), а процеси його створення (типізація, символізація) раціональні та свідомі і відрізняються лише мірою суб'єктивізації.

Предметна стратегія образотворення існує і в дизайні. Предметні коди в дизайні сприяють втраті звичних якостей: геометричності, функціональності, утилітарності. «Форма слідує емоції», внаслідок чого буденні предмети приймають дивні, менш практичні форми у вигляді окремих частин людського тіла, природи, предметів та знаків. Така предметна форма має безліч різноманітних сенсів.

Предметно-геометричний спосіб створення знакової форми (візуальних кодів) є змішаним типом художнього методу. У мистецтві для нього характерно умовне зображення природних, людських і наочних форм, виражене у різних видах інтерпретації, деформації, спрощення. Іноді художня форма майже зовсім втрачає схожість з природними формами і лише за окремими характерними ознаками можна здогадатися про її походження. Цей спосіб кодування емоційно-ціннісного відношення до об'єкту базується на раціонально усвідомлених процесах аналізу та синтезу. У дизайні предметно-геометричний спосіб створення візуальних кодів та проектних моделей переважав, але згодом митці почали усвідомлювати руйнівний вплив раціоналістичного мислення, що привів до дегуманізації предметно-просторового середовища, яке стало агресивним по відношенню до людини. Використовуючи асоціації предметних форм з природними, дизайнери “пожвавили” геометричні форми, додаючи їм вільну, динамічну, ексцентричну, криволінійну пластику, завдяки чому з'явилися біонічні, олюдені форми.

Безпредметний тип художньої стратегії означає зображення емоційно-ціннісного відношення в абстрактних візуальних моделях – «стерильних», очищених від орнаменту, простих геометричних формах, які не мають нічого спільного з природними, антропоморфними, наочними формами. Візуальними кодами виступають композиційні засоби, що звільнені від натуралістичних зображальних форм: крапка, лінія, колір, геометричні фігури. Безпредметний метод розвивався в авангардних напрямках мистецтва ХХ

століття та став підґрунтям традиційного класичного дизайн-проектування, яке включає принципи художньо-композиційного формоутворення: комбінаторику, трансформацію, тектоніку.

Становлення візуальної культури особистості залежить від розвитку сприйняття та інтерпретації візуальної інформації у відповідності з певними кодами, конвенціями, стереотипами. Уява – внутрішня версія сприйнятого, яка використовує такі самі коди та конвенції. Візуальний образ-твір – втілення у матеріалі семіотичних структур планів соціуму та культури, діяльності та психіки особистості (за В.Розіним). По відношенню до планів соціуму та культури візуальні коди виступають засобом вирішення соціокультурних проблем.

Розгляд візуальних кодів по відношенню до різних типів діяльності дозволяє визначити засоби організації та переорганізації художньої діяльності, усвідомити діяльність з візуальними образами як діяльність зі знаками. Розгляд візуальних кодів по відношенню до плану психіки дозволяє визнати, що візуальні коди виступають необхідною умовою її змінення. Саме становлення нових типів знаків, схем, семіозисів веде до нової організації психічних процесів. Зовнішнім контекстом цього процесу є побудова нового рівня діяльності та вирішення соціокультурної проблеми, а внутрішнім – змінення особистості. Подальші дослідження діяльнісного та психічного планів візуальних кодів сприятимуть вирішенню дидактичних проблем становлення творчої особистості.

Висновки. Художньо-проектна діяльність є візуальною комунікацією. Більшість візуальних ідей знаходяться на предметному рівні почуттєвої, раціональної мисленевої діяльності та потребують додаткової педагогічної підтримки для переходу у символічний план уяви, який є необхідним для процесу творчості. Особливо це відчувається у творчій діяльності студентів дизайнерських спеціалізацій мистецьких факультетів, які традиційно зорієнтовані на предметний рівень художньої діяльності.

Організація художньої та дизайнерської навчально-творчої діяльності потребує системного, семіотичного підходу до проблем створення та оперування візуальними кодами, врахування багатьох складових процесу візуальної комунікації та реалізації комунікативних вмінь. Засвоєння художньо-проектних стратегій творчості актуалізує проблеми формування комунікативної візуальної культури майбутнього фахівця візуальних мистецтв. Подальших досліджень потребує проблема виявлення суб'єктивних типів семіотичних структур свідомості, візуального сприйняття, мислення та художньо-проектної діяльності, визначення закономірностей використання візуальних кодів (як знаків, так і структур) у розкритті та становленні творчого потенціалу особистості.

Література:

1. Бранский В.П. Искусство и философия: Роль философии в формировании и восприятии художественного произведения на примере истории живописи. – Калининград: Янтарный сказ, 1999. – 704 с.
2. Иовлев В.И. Перспективы изучения архитектурно-средовой композиции // Архитектурно-композиционное формообразование: учеб. пособие / под ред. В.И. Иовлева. – Екатеринбург: Архитектон, 2000. – 366 с.

3. Методика художественного конструирования.– 2-е изд., перераб. – М.: ВНИИТЭ, 1983. – 166с.
4. Розенсон И.А. Основы теории дизайна: Ученик для вузов. – СПб.: Питер, 2006. – 219 с.

Надійшла до редакції 4.04.2009